

Hız. Peygamber'in (sas) Tezkiye Görevi

﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا
عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾

— — — — —

“Çünkü ümmilere içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab’ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O’dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler.”

(Cuma, 62/2)

HİRA

- ❖ Tezkiye kavramının anlamı nedir? Nasıl anlaşılmalıdır?
- ❖ Zekât kavramının tezkiye ile aynı kökten gelmesinin mesajları nelerdir?
- ❖ Kur’ân-ı Kerim’de tezkiye kavramı nasıl geçmektedir?
- ❖ İnsanın kendisini tezkiye etmesi ile başkasının hakkında tezkiyede bulunması arasında ne gibi farklar vardır?
- ❖ Allah’ın (cc) bir insanı tezkiye etmesi nasıl anlaşılmalıdır?

Hz. Peygamber'in (sas) Kur'ân-ı Kerim içerisinde zikredilen görevlerinden bir tanesi de tezkiyedir. Tezkiye, *zekâ* (زكَا) kökünden türetilmiş bir kavramdır. *Zekâ* köküne sözlüklerimiz: “İçerisinde var olan potansiyeli ortaya çıkarmak, verimini artırmak, bereketlendirmek ve arındırmak” anlamlarını verirler.^[1] Bu anlamları ihtiva ettiği için İslâm'ın beş temel şartından biri olan ve kişinin malî yükümlülüğü anlamına gelen *zekât* da aynı kökten türeyen bir kelimedir. *Zekât* malın manevi açıdan arındırılması, temizlenmesi ve netice itibarı ile bereketlenmesini sağladığı için böyle isimlendirilmiştir. *Zekâ* kökünden türeyen kelimeler Kur'ân-ı Kerim'de 60 kere geçer.^[2] *Zekâ*, *Zekkâ*, *Yüzekki*, *Tüzekkâ*, *Ezkâ* ve *Zekât* bunlardan bazılarıdır.

Tezkiye kelimesi, kavramsal olarak gerek İslâm fıkhiğinde, gerekse farklı alanlarda maddi ve manevi arınma anlamlarında kullanılmıştır. Tezkiyenin fıkhîta iki anlamı öne çıkmaktadır: İlki; bir kimsenin durumunu bilenlerden sorup araştırmaktır. Tezkiye bu manada, mahkemede şahitlik yapacakların durumlarının bilinmesi için yapılan araştırmanın müspet karşılığı olarak kullanılır.^[3] İkincisi ise vefat edenlerin iyilik ile anılması, arkasından hayırlarla yâd edilerek onun dua niyeti ile arındırılmasıdır. Ölünün hayır ve hasenatlarını anmak, öldüğünde simasındaki nurlanmayı veya güzel kokuyu anlatmak müstehap görüldüğü için böyle yapılması tavsiye edilmiştir.^[4]

[1] Zemaşşerî, *Esâsü'l-Belâğâ*, s. 273; İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, VI, 64,65.

[2] İbn Fâris, *Mu'cemü'l-Mekâyisu fi'l-lügâ*, s. 458; el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 380, 381; İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, VI, 62.

[3] Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 118.

[4] Ömer Nasuhi Bilmen, *İslâm İlmihali*, s. 547.

Tezkiye kavramının maddi ve manevi arınma anlamlarına gelince; biri beden temizliğini, diğeri ise kalp temizliğini ifade etmek için kullanılır. Maddi anlamda beden her türlü kirden arındırılıp pir-u pak kılınmasına beden tezkiyesi, kalbin her türlü manevi hastalıklardan, kötü düşünce ve duygulardan arındırılmasına da kalp tezkiyesi denir.

Bu kavramın Hz. Peygamber (sas) için ne anlam taşıdığına gelince şöyle bir tanım yapabiliriz: “Allah Resûlü’nün (sas), işledikleri günahlar dolayısıyla maddi ve manevi olarak kirlenen insanlığı, Allah’tan (cc) aldığı mesajlar ile onları her türlü (maddi-manevi) kirlilerden beri kılarak saf ve duru bir hâlde fitratlarına uygun bir arınmaya ulaştırma çabasına tezkiye denir.”

Kur’ân-ı Kerim’de Tezkiye

Tezkiye kavramı Kur’ân-ı Kerim’de Allah (cc) ve Resûlü (sas) için kullanılır. Aynen tâlim kavramında olduğu gibi Kur’ân için kullanılmaz. Allah (cc) için kullanıldığı yerlerde mesaj, Allah’ın (cc) insana verdiği arınma yeteneği ve bu yeteneğin kullanılma araçlarına vurgu niteliği taşımaktadır. Mesela, Nisâ Sûresi’nde kendilerini temize çıkarma iddiasında olan ama özünde temiz olmayan bazı kimselere (Yahudiler vs.) cevap niteliğinde şöyle denmektedir: **“Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin! Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez.”**^[5]

Bir diğerk âyette ise kıyamet günü olacaklar nazara verilir ve o gün arınmayı hak etmeyenlerin nasıl bir tablo ile karşılaşacakları tasvir edilir: **“Allah’a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince, işte bunların ahirette bir payı yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır.”**^[6]

Bakara Sûresi’nin 174. âyetinde buna benzer bir tablo daha dehşet bir ifade ile şöyle aktarılır: **“Allah’ın indirdiği kitaptan bir şeyi (âhir zaman peygamberinin vasıflarını) gizleyip onu az bir paha ile değiştirenler yok mu, işte onların yeyip de karınlarına doldurdukları, ateşten başka bir şey değildir. Kıyamet günü Allah ne kendileriyle konuşur ve ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için can yakıcı bir azap vardır.”**

[5] Nisâ, 4/49.

[6] Âl-i İmrân, 3/77.

Tezkiye kavramının Hz. Peygamber'in (sas) görevi olarak kullanılan âyetlere gelince, doğrudan bu âyetler dört tanedir. Bu dört âyetin üçü tâlim görevine de vurgu yaptıkları için bir önceki bölümde yer verdik. Ama öneminden dolayı bir daha burada aktaralım.

“Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti tâlim edecek/öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.”^[7]

“Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size kitabı ve hikmeti tâlim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.”^[8]

“Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti tâlim eden/öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler.”^[9]

Üçüncü âyete gelince o Cuma Sûresi'nin 2. âyetidir. Yukarıdaki âyetlerin mesajlarına benzer ifadelerle Rabbimiz buyurur ki: ***“Çünkü ümmilere içlerinden; kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler.”***^[10]

Hız. Peygamber (sas) Neleri Tezkiye Etti?

Âyetlerde görüldüğü üzere Kur'an-ı Kerim çok açık bir şekilde Hz. Peygamber'in (sas) tezkiye görevine vurgu yapmaktadır. Bu görevi daha iyi anlamak için aynen tâlim bahsinde olduğu gibi iki temel soru sormak durumundayız. Nedir bu iki temel soru?

1. Hz. Peygamber (sas) neleri tezkiye etti?
2. Hz. Peygamber (sas) tezkiye vazifesini nasıl yerine getirdi?

[7] Bakara 2/129.

[8] Bakara 2/151.

[9] Âl-i İmrân, 3/164.

[10] Cuma, 62/2.

İlk sorudan başlarsak gerek Kur’ân-ı Kerim’de gerek hadislerde tezkiye ile alakalı mesajları alt alta dizip okuduğumuzda Hz. Peygamber’in (sas) şu beş temel alanı, beş temel adım ile arındırdığına/tezkiye ettiğine şahit oluruz:

- 1- Hz. Peygamber (sas) varlık âlemini tevhid ile şirkten arındırdı.
- 2- Hz. Peygamber (sas) nefisleri iman ile hastalıklardan arındırdı.
- 3- Hz. Peygamber (sas) kalpleri takva ile her türlü kirlerden arındırdı.
- 4- Hz. Peygamber (sas) akılları ikna ile şüphelerden arındırdı.
- 5- Hz. Peygamber (sas) hayatı ibadet ile gayesizlikten arındırdı.

Şimdi bu maddeleri biraz anlamaya çalışalım.

1. Hz. Peygamber (sas) varlık âlemini tevhid ile şirkten arındırdı.

Kur’ân-ı Kerim’in açık beyanı ile şirk en büyük zülüm^[11] ve Allah’ın (cc) asla affetmeyeceği büyük bir günahdır.^[12] Allah Resûlü (sas) bir ömür boyu tevhidi haykırarak varlığı her türlü şirkten arındırmaya çalıştı. Sadece Allah’a (cc) putları şerik koşan, bilinen şirke karşı değil; hâkimiyet şirkine, velayet şirkine, batıl tevessül/vesile şirkine, yine yanlış istiğaze/yardım isteme şirkine ve sınırları ihlal eden itaat şirkine karşı tevhidi hâkim kılmaya çalıştı.

Hz. Peygamber’in (sas) tevhid ile nasıl şirki arındırmaya çalıştığına dair bir örnek vermek gerekirse, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî’nin (ra) aktardığı Hudeybiye’de yaşanan bir hatırayı verebiliriz. Zeyd b. Hâlid diyor ki: “Resûlullah (sas) Hudeybiye’de geceleyin yağın yağmurdan sonra bize sabah namazı kıldırdı. Namazı bitirince yüzünü cemaate döndü ve: **‘Rabbiniz ne buyurdu biliyor musunuz?’** diye sordu. Sahâbiler: ‘Allah ve Resûlü daha iyi bilir!’ dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (sas): **‘Allah (cc) buyurdu ki: Kullarımdan bir kısmı bana iman ederek, bir kısmı da kâfir olarak sabahladı. Allah’ın fazlı ve rahmeti sayesinde yağmura kavuştuk diyenler bana iman etmiş, yıldızlara iman etmemiştir. Filan ve filan yıldızın batıp doğması sayesinde yağmura kavuştuk diyenler ise beni inkâr etmiş, yıldızlara iman etmiştir.’** dedi.”^[13]

[11] “Lokmân, oğluna öğüt vererek: *Yavrucuğum! Allah’a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür, demişti.*” Lokmân, 31/13.

[12] “Allah, kendisine şirk koşulmasını asla bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar. Kim Allah’a ortak koşarsa büsbütün sapmıştır.” Nisâ, 4/ 116.

[13] Buhâri, “Ezân”, 156; “İstiskâ”, 28; “Megâzi”, 35; Müslim, “İman”, 125.

Bu önemli hatıradaki görüldüğü gibi Hz. Peygamber (sas) tevhidi zedeleyecek en ufak bir sapmaya veya kaymaya şahit olduğunda anında müdahale eder, tezkiye görevinin bir gereği olarak her türlü şirkten muhataplarını arındırmaya çalışırdı.

2. Hz. Peygamber (sas) nefisleri iman ile hastalıklardan arındırdı.

Rabbimiz buyurur ki: **“Doğrusu temizlenip arınan ve Rabbinin adını anıp namaz kılan, kurtuluşa erişecektir.”**^[14] Başka bir âyette de denilir ki: **“Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle gömen de ziyan etmiştir.”**^[15]

İşte bu âyetlerde belirtilen felaha ermenin yani kurtuluşa erişmenin yolu, iman ile nefsi her türlü hastalıklardan arındırmaktır. Hz. Peygamber (sas) muhataplarına iman hakikatlerini anlatırken bunu yapmaya çalışıyordu. Onları arındırarak saflaştırmak, durulaştırmak, hastalıkları izale ederek selim bir çizgiye vardtırmak istiyordu.

Bu nebevî adımları daha iyi anlayabilmek için bir örnek verelim. Hz. Peygamber (sas) bir gün sahâbe ile otururlarken buyurdular ki: **“İnsanı helak eden yedi şeyden (hastalıktan) sakının.”** Sahâbe, büyük bir merakla: “Onlar nedir, yâ Resûlullah!” dediler? Resûlullah (sas) buyurdular ki: **“Allah’a şirk koşmak, sihir (büyü) yapmak, haksız yere Allah’ın haram kıldığı bir cana kıymak, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş gününde kaçmak ve iffetli, masum kadınlara zina iftirasında bulunmak.”**^[16]

Hz. Peygamber’in (sas) buradaki uyarısına benzer yüzlerce ikaz ve tavsiyesi muhataplarının nefislerini, iman ile manevi hastalıklardan arındırma amacı taşıymaktaydı.

3. Hz. Peygamber (sas) kalpleri takva ile her türlü kirlerden arındırdı.

Rabbimiz insanı fücür ve takvaya, yani biri menfi diğeri müspet iki telki-ne müsait bir şekilde yaratmıştır. Âyette: **“O, nefse fücürü ve takvayı ilham etti.”**^[17] denmiştir. Fücürün önce, takvanın ise sonra anılması ve fücürün

[14] A'lâ, 87/14, 15.

[15] Şems, 91/9, 10.

[16] Buhâri, “Vasâyâ”, 23; Müslim, “İman”, 145.

[17] Şems, 91/8.

karşına hemen takvanın konulması şöyle bir mesaj taşır: Terbiye edilmemiş bir nefis tabiatı icabı kötülöklere kayacaktır. Bundan dolayı takva azık olarak edinilmeli ve her türlü manevi hastalık onunla arındırılmalıdır. Çünkü kalpler ancak takva ile selim bir hale gelebilir. İnsanı kurtaracak yegâne şey de zaten bu selim kalptir. Rabbimiz bu hakikati bize şöyle duyurur: **“O gün ne mal fayda verir ne de evlat. Ancak Allah’a selim bir kalple gelen kurtuluşa erebilir.”**^[18]

Hz. Peygamber (sas) tezkiye görevinin bir gereği olarak takva telkinleri ile muhataplarını her türlü manevi hastalık ve kirden arındırmaya çalıştı. Hadis kitaplarımızın imân, edeb, birr, zühd ve rekâik bablarına baktığımızda Hz. Peygamber’in (sas); manevi hastalık ve kir kabul edilen küfür, nifâk, kibir, gaflet, gazab/öfke, kin, haset, riya, ucb/böbürlenme ve daha nice hastalıkları takva ile nasıl arındırmaya gayret ettiğine şahit oluruz.

Bu bahsinde anlaşılması için bir örnek vermek gerekirse, Abdullah b. Amr’ın (ra) naklettiği şu rivayeti verebiliriz. Diyor ki Abdullah b. Amr: “Resûlullah (sas) bir gün bize: **“İnsanların en faziletlisi kimdir?”** diye sordu. Sahâbe: “Allah ve Resûlü daha iyi bilir!” deyince Resûlullah (sas) buyurdu ki: **“Kalbi mahmûm (pak), dili doğru sözlü olan herkes!”** buyurdular. Bu sefer sahâbe: “Ey Allah’ın Resûlü! Doğru sözlülüğün ne demek olduğunu biliyoruz. Mahmûmu’l-kalb ne demektir?” diye sordular. Resûlullah (sas) şöyle cevap verdi: **“Mahmûmu’l-kalb, Allah’tan korkan tertemiz kalptir, içinde günah, zulüm, kin, hased yoktur.”**^[19]

Bu örnekte de görüldüğü gibi Hz. Peygamber (sas) her fırsatta, kalpleri takva ile bütün manevi hastalık ve kirlerden arındırmaya çalışmıştır.

4. Hz. Peygamber (sas) akılları ikna ile şüphelerden arındırdı.

Şüphe, özellikle inanç ile alakalı sahalarda insanı felakete sürükleyecek bir hastalıktır. Arapça şek veya rayb şeklinde kullanılan şüphe, insanı yavaş yavaş kemiren ve iç dünyadan başlayarak dışa doğru insanı yıkan bir haldir.

Hz. Peygamber (sas) Kur’ân-ı Kerim’in en önemli özelliklerinden biri olan şüpheleri izale etmede akılı ikna etme metodunu çok kere kullanır. Malum olduğu üzere Kur’ân, akıl-yürek dengesini koruyarak mesajlarıyla akılı

[18] Şuarâ, 26/88, 89.

[19] İbn Mâce, “Zühd”, 24.

tatmin ederken kalbi de teskin eden ilahî bir hitaptır.^[20] Resûlullah (sas) Kur'ân'ın kendisine öğrettiği bu yöntemi tezkiye görevinin bir gereği olarak bakın nasıl kullanır?

Ebû Hüreyre'nin (ra) naklettiğine göre, Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: **“Sizden herhangi birinize şeytan gelir ve ‘Şunu böyle kim yarattı? Şunu böyle kim yarattı?’ en sonunda: ‘Rabbini kim yarattı?’ diye sorar, böylece sürekli vesvese verir. İş bu raddeye gelince o kişi derhal (şeytandan) Allah’a sığınsın ve (vesvesesine) hemen son versin!”**^[21]

Belki sorulan bir soru üzerine veyahut görülen lüzum üzerine Hz. Peygamber (sas), akılları ikna ederek işte bu şekilde şüphelere son vermiştir. Ebû Hüreyre (ra) bu konuda başka bir hadis daha bize naklediyor, diyor ki: “Resûlullah'ın (sas) ashâbından bazıları gelerek: ‘Yâ Resûlullah! İçimizden bazen söylemeyi bile büyük bir günah saydığımız şeyler/vesveseler geçiyor.’ dediler. Resûlullah: **‘Hepiniz aynı şeyleri hissediyor musunuz?’** buyurdu. Onlar da cevaben: ‘Evet.’ dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sas): **‘İşte bu apaçık imandır.’** buyurdu.”^[22]

Hz. Peygamber'in (sas) burada verdiği çok kısa ama net cevap, akılların ikna edilmesi için önemli bir adımdı. Enes b. Mâlik (ra) de buna benzer bir rivayet aktarır, der ki: “Bir grup sahâbî Efendimiz'in (sas) yanına geldiler ve O'na (sas) şöyle bir soru sordular: ‘Yâ Resûlullah! İçimizden öyle şeyler geçiyor ki herhangi birimiz onları söylemeyi bile büyük bir suç sayıyor.’ Resûlullah (sas): **‘Gerçekten böyle bir şey hissettiniz mi?’** diye sordu. Sahâbîler: ‘Evet, yâ Resûlullah’ dediler. Resûlullah (sas): **‘İşte sarıh, açık iman budur; bu, iman katıksız olmasındandır.’** buyurdu.”^[23]

Bu bahsi Abdullah b. Abbas'ın (ra) bir hatırası ile nihayete erdirelim. Tabîîn neslinden Kûfeli hanefî âlim Ebû Zümeyl Simâk b. Velîd el-Hanefî bir ara şüphe ve vesveselere düşmüşü. Artık bu durum kendisini çok ama çok meşgul ettiği bir zamanda Abdullah b. Abbas'a gidip zihnini kurcalayan düşünceleri sormuştu. Abdullah b. Abbas: “Ne hissediyorsun?” dediğinde Ebû Zümeyl: “Vallahi onları (çok kötü düşünceler olmasından dolayı) söyleyemem.” diye

[20] Bkz. Yıldırım, *101 Cevapla Kur'ân Nedir?*, s. 254-257.

[21] Buhâri, “Bed'ü'l-Halk”, 11.

[22] Müslim, “İman”, 60.

[23] Müslim, “İman”, 209, 211.

cevap vermişti. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas (ra), “Şüphe nevinden bir şey mi?” demiş, gülümsemiş ve ardından: “Bu vesveselerden kimse kurtulamaz.” diyerek şu âyeti okumuştur: **“Eğer sana indirdiğimiz hakkında bir şüphelen varsa senden evvel kitabı okuyanlara sor. Andolsun ki sana Rabbinden hak gelmiştir, sakın şüphe edenlerden olma.”**^[24] Sonra da: “Eğer içine bu kornalarda bir şüphe gelirse: **‘Allah hem Evvel’dir, hem Ahir’dir. Hem Zahir’dir, hem Batın’dır. O her şeyi bilendir!’**^[25] de.” diye eklemiştir.^[26]

5. Hz. Peygamber (sas) hayatı ibadet ile gayesizlikten arındırıldı.

İnsanın yaratılış gayesi kulluktur.^[27] Kulluk kalbin tasdiki, bedeninin amel ve dilin ikrarı ile mümkündür. Ancak çoğu zaman yaratılış amacını unutan insan, gayesizliklere düşmektedir. İşte insanın bu özelliğini çok iyi bilen Rabbimiz, ona kitaplar ve peygamberler göndererek içine düştüğü bu halden kurtarmak ister.

Rabbimiz buyurur ki: **“İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır!”**^[28] Hz. Peygamber de (sas) de insana hep başıboş yaratılmadığını, bu hayatın bir anlamı olduğunu, hayatta var oluşunun bir gayesinin varlığını her daim hatırlatır. Muhatapları olan sahâbe nesline verdiği ibadet eğitimi ile onları bu gayesizlikten kurtarmaya, Allah’ın (cc) razı olacağı bir seviyeye onları kavuşturmaya gayret eder.

Hz. Peygamber’in (sas) hayatı, ibadet ile gayesizlikten arındırması ile alakalı hemen aklımıza şu uyarıları gelmelidir:

“İnsanların çoğu sıhhatin ve boş vaktin kıymetini bilmezler.”^[29]

“Hastalığın için sıhhatinden, ölümün için hayatından istifade et. Vaktini boş geçirme.”^[30]

“Kıyamet koparken sizden biriniz elinde bir hurma fidanı bulunur ve ölmeden önce onu dikmeğe güç yetirebilirse onu diksin.”^[31]

[24] Yûnus, 10/94.

[25] Hadîd, 57/3.

[26] Ebû Dâvûd, “Edeb”, 118.

[27] **“Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”** Zâriyât, 51/56.

[28] Kıyamet, 75/36.

[29] Buhâri, “Rikak”, 1; Tirmizi, “Zühhd”, 1.

[30] Buhâri, “Rikak”, 3; Tirmizi, “Zühhd”, 19.

[31] Buhâri, *el-Edebü’l-Müfred*, I, 499.

Hız. Peygamber'in (sas) ibadet eğitiminde, asıl konumuzla alakalı olan bazı mesajları daha iyi kavramak adına birkaç örnek verelim.

O günlerde 9-10 yaşlarında bir çocuk olan Abdullah b. Abbas (ra) bından geçen bir hatırayı bize şöyle anlatır: “Bir gün Peygamberimiz devesine binmiş, ben de onun terkindeyim. Bana şöyle buyurdu: ‘**Abdullah! Öncelikle sana şunları söylemek isterim. Gençlik zamanında kendini Allah’a sevdik ki O da seni sıkıntılı zamanında sevsin. Allah’ın emir ve yasaklarına önem ver ki Allah da sana önem versin, seni gözet sin. Allah’ın hakkını gözet ki O’nu yanı başında bulasın. Bir şey istediğin zaman Allah’tan iste. Yardım dilediğinde Allah’tan dile. Şunu bil ki bütün varlıklar el birliği ile sana zarar vermek isteseler, Allah’ın takdir ettiğinden başkasını yapamazlar. Kaderi yazan kalemin işi bitmiş, yazılanlar ise kurumuştur. Bilmiş ol ki Allah’ın yardımını ancak sabredenler içindir ve her zorlukla beraber mutlaka bir kolaylık vardır.**”^[32]

Hız. Peygamber (sas) 10-12 yaşlarında bir çocukken Enes b. Mâlik’e (sas) şöyle bir vasiyette bulunur: “**Ey Enes! Sana sır olarak verdiğim şeyleri kimseye açıklama. Güvenilir bir kişi ol!**” Enes şöyle der: “Bundan dolayı annem ve hanımları benden Peygamberimize ait gizli konuları sorduklarında kesinlikle bir şey söylemezdim. Peygamberimizin bana diğer tavsiyeleri şöyle idi: ‘**Oğulcuğum abdestini tam ve güzelce al ki ömrün uzun olsun. Korumucu melekler de seni sevsin ve korusun. Enes! Gusül abdesti alırken güzelce yıkan. Saç diplerini iyice ıslat ve tenini de güzelce temizleyerek yıka. Şayet böyle yaparsan, yıkandığın yerden ayrılırken günah ve hatalardan da arınmış olarak çıkarsın. Oğulcuğum, elinden geldikçe abdestli ol. Çünkü kim abdestli olarak ölürse ona şehitlik sevabı verilir. Enes! Namaz kılarırken, rükûa gidince ellerinle dizlerini sıkıca tut. Parmaklarını birbirinden ayır. Dirseklerini yanlarına yapıştırma. Oğulcuğum, rükûdan kalkınca her uzvun tam olarak yerine gelsin. Çünkü Allah, kıyamet gününde rükû ile secde arasında belini doğrultmayana merhamet etmeyecektir. Oğulcuğum secde edince de alnını ve ellerini yere tam olarak koy. Horozun yeri gagalaması gibi sen de secdeden çabuk kalkma. Secdede kollarını yere serme. Namazda sağa sola bakmaktan sakın. Oğulcuğum, namazını devamlı kılmaya özen göster. Eğer buna özen**

[32] Tirmizi, “Kıyâmet”, 50.

gösterirsen melekler de senin için rahmet dileğinde bulunurlar. Müslümanların büyüklerine hürmet, küçüklerine de sevgi göster.”^[33]

Hız. Peygamber (sas) Tezkiye Vazifesini Nasıl Yerine Getirdi?

Hız. Peygamber’in (sas) tezkiye vazifesini yerine nasıl getirdiğine gelince, bu konuda da çok fazlaca tespitler yapılabilir ve yine fazlaca örnekler verilebilir. Bu meselede kolay anlaşılсын ve zihinlerde iyice yer etsin diye beş kavram üzerinden anlamaya çalışacağız. Nedir bu beş kavram?

1. Öğüt
2. İstiğfar
3. Dua
4. Zekât
5. Had

Şimdi bu beş kavramı birer birer ele alalım.

1. Öğüt

Hız. Peygamber’in (sas) tezkiye vazifesini nasıl yerine getirdiğine dair ilk dikkat çekeceğimiz husus, O’nun (sas) verdiği öğütlerle müminleri arındırmaya çalışmasıdır. Kur’ân-ı Kerim’de bu husus açıkça yer alır. Mesela, Nahl Sûresi’nde denilir ki: **“Resûlüm! Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğüt-
le çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan
sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir.”^[34]**

Zâriyât Sûresi’nde ise daha açık bir beyan ile denilir ki: **“Sen yine de öğüt
ver. Çünkü öğüt müminlere fayda verir.”^[35]** Ğâşiyê Sûresi’nde ise Efendi-
miz’in (sas) öğüt verme sorumluluğuna dikkat çekilerek denir ki: **“O hâlde
(Resûlüm), öğüt ver. Çünkü sen ancak öğüt vericisin. Onların üzerinde bir
zorba değilsin. Ancak yüz çevirip inkâr edene gelince, işte öylesini Allah en
büyük azap ile cezalandırır. Şüphesiz onların dönüşü sadece bize dir. Sonra
onların sorguya çekilmesi de sadece bize aittir.”^[36]**

[33] Buhârî, “Vesâyâ”, 25; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 1; Taberânî, *Mu’cemû’l-Evsat*, IV, 280-282; *Mu’cemû’s-Sağir*, II, 100-103.

[34] Nahl, 16/125.

[35] Zâriyât, 51/55.

[36] Ğâşiyê, 88/21-26.

Sahâbe, Hz. Peygamber'in (sas) verdiği öğütlerin kendilerini arındırdığını bildikleri için ara ara gelir: "Ey Allah'ın Resûlü! Bizi irşad et! Bize öğüt ver!" derlerdi. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse Abese Sûresi'nin ilk âyetlerinin nâziline sebep olan Abdullah b. Ümmü Mektûm'u (ra) verebiliriz.

Abdullah b. Ümmü Mektûm, Müslüman olduktan sonra Efendimiz'in (sas) sohbetinde bulunmak için sık sık huzuruna gelirdi. Hz. Peygamber'den (sas) Kur'ân âyetlerini duymak ister, onları ezberlemeye çalışırdı. Bir defasında Peygamberimiz (sas) Mekke'nin ileri gelenleriyle oturmuş, konuşuyordu. Onlara İslâm'dan bazı şeyler anlatmaya çalışıyordu. Tam bu esnada Abdullah b. Ümmü Mektûm geldi, gözleri görmediği için Hz. Peygamber'in (sas) ne yaptığından habersiz, her zamanki talebini dile getirdi: "Yâ Resûlullah! Beni irşad et! Bana öğüt ver! Allah'ın sana öğrettiğinden bana da öğret." dedi. Hz. Peygamber (sas) bu durumdan pek hoşnut olmadı, hafif yüzünü astı ve orada bulunan Mekke'nin ileri gelenlerine birşeyler anlatmaya devam etti. Çok geçmeden ilahî ikaz sayılabilecek Abese Sûresi'nin ilk âyetleri nâzil oldu.^[37]

İşte bu örnekten de anlaşılacağı üzere sahâbe, Hz. Peygamber'in (sas) öğütlerine çok önem verir, o öğütlerin tezkiye vazifesinin bir gereği olarak kendilerini arındırdığını çok iyi bilirlerdi.

2. İstiğfar

Efendimiz'in (sas) tezkiye görevini nasıl yaptığına dair dikkat edeceğimiz bir alanda istiğfardır. Allah Resûlü (sas) yaptığı istiğfarlar ile hem kendini hem sahâbeyi hem de kendinden sonra gelen ümmetini arındırmıştır. O'nun (sas) istiğfarı tüm müminler için büyük bir rahmettir. Bundan dolayı sahâbe bu istiğfara muhatap olmak için ciddi bir gayret ortaya koyarlardı.

Hz. Peygamber'in (sas) müminleri, yaptığı istiğfarlar ile arındırmasına dair Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyet vardır. Bu âyetlerden bir tanesi Uhud Gazvesi'nin ardından inen Âl-i İmrân Sûresi 159. âyettir. Bu âyetin nâzil olduğu zemini hatırlarsak bazı sahâbiler Hz. Peygamber'in (sas) açık emrini dinlememiş, Ayneyn Tepesi terk edilmiş, zafere giden yolda acı bir mağlubiyet tadılmış, yetmiş sahâbi şehit olmuş, başta Efendimiz (sas) olmak üzere hemen hemen orduda bulunan tüm askerler de yaralanmıştı. Böyle bir zeminde

[37] Tirmizi, "Tefsir", 72; İmam Mâlik, *el-Muwatta*, "Kur'ân", 462.

Rabbimiz buyurmuştur ki: **“O vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba ve katı yürekli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Şu hâlde onları affet, bağışlanmaları için istiğfar dile, iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah’a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.”**

Âyette geçen: **“Vestağfir lehûm/Onlar için istiğfar dile!”** emri, Hz. Peygamber’e (sas) böyle bir vazifenin yüklendiğini ortaya koymaktadır.

Aynı ifade başka bir vesile ile Nur Sûresi 62. âyetinde de geçmektedir: **“Müminler ancak Allah’a ve Resûlü’ne gönülden inanmış kimselerdir. Onlar, o Peygamber ile ortak bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler. (Resûlüm!) Şu senden izin isteyenler, hakikaten Allah’a ve Resûlü’ne iman etmiş kimselerdir. Öyle ise bazı işleri için senden izin istediklerinde sen de onlardan dilediğine izin ver, onlar için Allah’tan istiğfar dile; Allah mağfired edicidir, merhametlidir.”**

Mümtehine Sûresi’nin 12. âyetinde ise Hz. Peygamber’den (sas) mümin kadınlara özel olarak istiğfarda bulunması istenmektedir: **“Ey Peygamber! İnanmış kadınlar; Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi işi işlemekte sana karşı gelmemek hususunda sana biat etmeye geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah’tan istiğfar dile. Şüphesiz Allah; çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.”**

Nisâ Sûresi’nde geçen âyette ise Hz. Peygamber’in (sas) Allah’tan (cc) birileri için mağfired istemesinin nelere vesile olacağı şöyle beyan edilir: **“Biz her bir peygamberi, Allah’ın izniyle ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine kötülük ettiklerinde sana gelseler de Allah’tan bağışlanmayı dileselerdi, Peygamber de onlar için mağfired dileseydi elbette Allah’ı ziyadesiyle affedici ve esirgeyici bulurlardı.”**^[38]

Bu âyetlerin Hz. Peygamber’e (sas) yüklediği vazifenin bir gereği olarak hayatı boyunca birçok sahâbîye istiğfarda bulunmuş, onların vefatlarından sonra da bazen isimleri anılınca^[39] bazen kabirlerinin başında onlar için

[38] Nisâ, 4/64.

[39] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 117.

istiğfar dilemiştir.^[40] Tabii Efendimiz'in (sas) istiğfar talebine cevap verecek olan ve kabul edecek olan Allah'tır. Allah (cc) dilerse o istiğfarın bir faydası sahibine dokunur, dilemezse yapan peygamber dahi olsa sahibine bir fayda vermeyebilir. Bunu da biz Tevbe Sûresi'nin 80. âyetinden öğreniyoruz. Bu âyette Rabbimiz buyurur ki: **“Onlar için (münafıklar) ister istiğfar dile ister dileme. Onlar için yetmiş kez istiğfar dilesen de Allah onları asla bağışlamayacaktır...”**^[41]

Kaynaklarımızda sahâbenin Hz. Peygamber'den (sas) nasıl kendileri için istiğfarda bulunmasını istediklerine dair birçok örnek vardır. Bu örneklerden bir tanesini içerisinde başka mesajlar da taşıdığından dolayı Ebû Cehil'in oğlu İkrime'nin Müslüman olduğu tablo üzerinden vermek istiyoruz. İkrime b. Ebî Cehil, Müslüman olmaya karar verip Hz. Peygamber'in (sas) huzuruna yaklaştığı zaman Resûlullah (sas) arkadaşlarına şunları söyledi: **“İkrime b. Ebî Cehil size, yanınıza mümin ve muhacir olarak geliyor. Sakın bundan sonra onun babasına sövmeyin, kötü söz söylemeyin! Çünkü ölmüş kimseye sövmek [hakkında kötü söz söylemek] ona ulaşmadığı gibi diriye de eziyet verir.”** Sonra İkrime, beraberinde eşi Ümmü Hakîm ile birlikte Resûlullah'ın (sas) kapısına geldi. Ümmü Hakîm, huzuruna girmek için Resûlullah'tan (sas) izin istedi. İçeri girdi ve İkrime'nin geldiğini haber verdi. Resûlullah (sas), bu habere çok sevindi ve derhal ayağa kalktı. Resûlullah (sas): **“Onu içeri al.”** dedi. İkrime, içeri girdi ve Resûlullah'a: **“Şu (eşim), bana eman verdiğini söyledi.”** dedi. Resûlullah (sas), **“O doğru söylemiş, güvendesin.”** dedi. İkrime dedi ki: **“Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur; O'nun ortağı da yoktur ve sen Allah'ın kulu ve Resûlüsün! Doğrusu sen insanların en iyisi, en doğrusu ve en vefalısısın.”** Bunları söylerken Resûlullah'a olan utancından dolayı başını öne eğmişti. Sonra şöyle dedi: **“Ey Allah'ın Resûlü! Sana yaptığım her türlü düşmanlık ve şirki ortaya koymak amacıyla bindiğim binekten dolayı benim için bağışlanma (istiğfar) dile.”** Bunun üzerine Resûlullah (sas): **“Allah'ım! Yaptığı her düşmanlığı, konuştuğu her sözü ve senin yolundan (insanları) alıkoymak için kullandığı her binekten (vasıttadan) dolayı İkrime'yi bağışla!”** dedi.^[42]

[40] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 39, 152.

[41] Tevbe, 9/80.

[42] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 87, 88.

Bu bahiste son bir örneği, Hz. Peygamber'in (sas) ümmeti olarak bizler için yaptığı istiğfarlara dair verelim. Abdullah b. Amr (ra) rivayet ediyor, diyor ki: "Resûlullah'ın (sas) bir gecesine şahit olmuştum. O gece sabaha kadar, İbrâhim'in (as) duası olan: **'Ya Rabbî! Doğrusu onlar (putlar) insanların çoğunu saptırdılar. Artık bundan sonra kim bana tâbî olursa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse o da Sen'in merhametine kalmıştır. Şüphesiz Sen Gafûrsun, Rahîmsin.**'^[43] mealindeki âyet ile İsa'nın (as) duası olan: **"Ya Rabbî! Eğer onları cezalandırırsan şüphe yok ki onlar Sen'in kullarıdır. Onları affedersen Aziz ve Hakîm (üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibi) ancak Sen'sin!"**^[44] mealindeki âyeti tekrar tekrar okudu, sonra ellerini kaldırıp: **"Allah'ım! Ümmetime mağfiret et! Allah'ım! Ümmetime mağfiret et!"** diye yalvardı ve gözyaşı döktü. Bunun üzerine Allah Teâla Hazretleri: **'Ey Cebrâil! Muhammed'e git ve O'na de ki: "Biz seni ümmetin hususunda razı edeceğiz ve asla kederlendirmeyeceğiz.'** buyurdu."^[45]

3. Dua

Hz. Peygamber'in (sas) tezkiye görevinin bir tezahürü olarak özelde sahâbe-ye, genelde tüm ümmetine dua etmiştir. O'nun (sas) duası bir arınma vesilesi, gönüllere serpilmiş bir sükûnet meltemi ve elbette yapılanı cennette taşıyacak olan büyük bir müjde idi.

Hz. Peygamber'in (sas) duasının ne anlam geldiğine dair şu iki âyet bize yeterince ışık tutar:

"Bedevilerden Allah'a ve ahiret gününe inanan, sarfettiğini Allah katında ibadet ve Peygamberin dualarına nail olmağa vesile sayanlar da vardır. Bilin ki verdikleri onlar için ibadettir. Allah, onlara rahmet edecektir. Allah şüphesiz bağışlar ve merhamet eder."^[46]

"Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir."^[47]

[43] İbrâhim, 14/36.

[44] Mâide, 5/118.

[45] Müslim, "İman", 346.

[46] Tevbe, 9/99.

[47] Tevbe, 9/103.

Bir Kur'ân cemaati olan sahâbe nesli, Hz. Peygamber'den (sas) dua almanın ne demek olduğunu çok iyi bildikleri için adeta birbirleri ile yarışır, o duaya muhatap olmak için ellerinden gelen her şeyi yaparlardı. Bu konuda kaynaklarımızda onlarca örnek görmek mümkündür. Biz burada sadece bir örnek ile iktifa edeceğiz.

Suffa Mektebi'nin gözde talebelerinden biri olan Rebî'a b. Kâ'b el-Eslemî (ra)^[48] başından geçen bir hatırayı bize şöyle nakleder: "Bir gece Resûlullah'ın (sas) kapısının eşiğinde yattım. Kendi kendime dedim ki: 'Bu gece ben Allah Resûlü'ne hizmet edeceğim ve O'nun (sas) duasını alacağım.' Gecenin bir yarısında baktım, Resûlullah (sas) uyandı. Hemen koştum, abdest alması için suyunu götürdüm. O (sas) bana engel olmaya çalışmasına rağmen ben O'na hizmet ettim. Resûlullah (sas) bana döndü ve dedi ki: **"İste Ey Rebî'a! Benden ne istiyorsan iste!"** Dilim tutuldu, bir anda ne diyeceğimi şaşırđım ve bu dünyada en çok arzuladığım şeyi Allah Resûlü'nden (sas) istedim. Dedim ki: *"Yâ Resûlullah! Dua et cennette seninle birlikte olayım!"* Allah Resûlü (sas) dedi ki: **"Sadece bunu mu istiyorsun?"** Dedim ki: "Evet, yâ Resûlullah!" Allah Resûlü (sas) bana dedi ki: **"Ben dua edeceğim ama sen de bana secdelerle (namazlarınla) yardımcı ol!"**^[49]

Allah Resûlü'nün (sas) duasından bahsettiğimizde şefaât konusuna da kısada olsa değinmemiz gerekecektir. Şefaât, ahirette peygamberlerin ve kendilerine izin verilen kimselerin, müminlerin bağışlanması için Allah (cc) katında niyazda bulunmaları demektir. Kur'ân-ı Kerim içerisinde değişik surelerde kullanılan şefaât kavramı fiil, mastar ve sıfat fiil olarak tam otuz bir kez geçmektedir.^[50] Bu âyetlerde bir taraftan câhiliye Araplarında var olan yanlış şefaât anlayışı yerilirken, bir diğer taraftan şefaatin Allah'ın (cc) iznine bağlandığını ancak O'nun izin verdiklerinin şefaât edebileceği hakikatini görürüz.

Mesela şu âyetlerde müşriklerin şefaât anlayışı sert bir üslup ile şöyle kınanır:

[48] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 229, 230.

[49] Müslim, "Salât", 33; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVII, 117.

[50] Abdülbaki, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes*, s. 472, 473.

“Öyle bir günden sakının ki o günde hiç kimse başkası namına bir şey ödeyemez, kimseden fidye kabul edilmez. Hiç kimseye şefaak fayda vermez. Onlar hiçbir yardım da görmezler.”^[51]

“Onlar Allah’ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve: ‘Bunlar Allah katında bizim şefaakçılarımızdır’ diyorlar. De ki: Siz Allah’a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Hâşâ! O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir.”^[52]

“Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde (devirde) yaratan, sonra arşa istivâ eden Allah’tır. O’ndan başka ne bir dost ne de bir şefaakçınız vardır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız?”^[53]

“O’ndan başka ilahlar mı edineyim? O çok esirgeyici Allah, eğer bana bir zarar dilerse onların (putların) şefaati bana hiçbir fayda vermez, beni kurtaramazlar.”^[54]

Şefaak kavramının Allah’ın (cc) iznine bağlanarak bir yönü ile müspet manada kullanılması ile alakalı olarak da şu âyetleri verebiliriz:

“O gün, Rahmân’ın izin verdiği ve sözünden hoşlandığından başkasının şefaati fayda vermez.”^[55]

“Allah, onların önlerindeki de arkalarındaki de (yaptıklarını da yapacaklarını da) bilir. Allah rızasına ulaşmış olanlardan başkasına şefaak etmezler. Onlar, Allah korkusundan titrerler!”^[56]

“Allah’ın huzurunda kendisinin izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fayda vermez. Nihayet onların yüreklerinden korku giderilince: ‘Rabbimiz ne buyurdu?’ derler. Onlar da: ‘Hak olanı buyurdu.’ derler. O, yücedir, büyüktür.”^[57]

“Allah’ı bırakıp da yaptıkları putlar, şefaak edemezler. Ancak bilecek hakka şahitlik edenler bunun dışındadır.”^[58]

[51] Bakara, 2/123.

[52] Yûnus, 10/18.

[53] Secde, 32/4.

[54] Yâsin, 36/23.

[55] Tâhâ, 20/109.

[56] Enbiyâ, 21/28.

[57] Secde, 34/23.

[58] Zuhruf, 43/86.

Aktardığımız bu âyetler şefaath kavramını anlamamız açısından bize yeterli bir bilgi verir. Şimdi biz asıl konumuz olan Hz. Peygamber'in (sas) duaları ile ümmetini tezkiye etmesi meselesine geri dönersek Hz. Peygamber'in (sas) asıl duasını şefaath hakkı olarak kıyamet gününe bıraktığını görürüz. Bunu Efendimiz (sas) şöyle beyan eder: **“Her peygamberin bütün ümmeti için yaptığı bir duası vardır. Ben de duamı kıyamet gününde ümmetime şefaath etmek için sakladım.”**^[59]

Burada dikkat çekilen şefaathın nasıl tezahür edeceğini birçok hadisten öğreniyoruz. Onlardan bir tanesini naklederek bu bahsi de nihayete erdirelim. İsrâ Sûresi'nin 79. âyetinde Hz. Peygamber'in (sas) övgüye layık bir makam anlamında Makâm-ı Mahmûd'a yükseltileceği beyan edilir:

“Gecenin bir kısmında uyanarak sana mahsus bir nafîle olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin, seni övgüye değer bir makama (Makâm-ı Mahmûd'a) göndereceği umulur.”

Bu âyetin tefsiri sadedinde, Abdullah b. Ömer (ra), Hz. Peygamber'den (sas) şu hadisi nakleder: **“Kıyamet gününde insanlar gruplar hâlinde toplanır. Her ümmet peygamberinin etrafında yer alır ve onlara adlarıyla hitap ederek: ‘Ey falan! Bize şefaath et. Ey falan! Bize şefaath et.’ derler. Peygamberler şefaath yetkili olmadıklarını söyleyince sonunda şefaath talebiyle bana gelirler. (O da izin verilenlere şefaath eder.) O gün, Allah'ın bana Makâm-ı Mahmûd'u verdiği gündür.”**^[60]

Enes b. Mâlik (ra) başka bir rivayette burada anlatılan tabloyu biraz daha detaylı bir şekilde bize şöyle nakleder: Resulûllah (sas) buyurdular ki: **“Kıyamet gününde insanlar birbirlerine girecekler. Hz. Âdem'e (as) gelip: ‘Evlatlarına şefaath et!’ diye talepte bulunacaklar. O ise: ‘Benim şefaath yetkim yok. Siz İbrâhim'e (as) gidin! Çünkü o Halilullah'tır.’ diyecek. İnsanlar Hz. İbrâhim'e gidecekler. Ancak o da: ‘Ben yetkili değilim! Ancak İsâ'ya (as) gidin. Çünkü o Ruhullah'tır ve Allah'ın (cc) kelimesidir!’ diyecek. Bunun üzerine O'na gidecekler. O da: ‘Ben buna yetkili değilim. Lakin Muhammed'e (sas) gidin!’ diyecek. Böylece bana gelecekler. Ben onlara: ‘Ben şefaath yetkiliyim!’ diyeceğim. Gidip Rabbinin**

[59] Müslim, “İman”, 86.

[60] Buhâri, “Tefsir”, 17; “Zekât”, 52.

huzuruna çıkmak için izin talep edeceğim. Bana izin verilecek. Önünde durup Allah'ın ilham edeceği ve şu anda muktedir olamayacağım hamdlerle Allah'a medh u senada bulunacak, sonra da Rabbime secdeye kapanacağım. Rabbimiz: 'Ey Muhammed! Başını kaldır! Dilediğini söyle, söylediğine kulak verilecek. Ne arzu ediyorsan iste, talebin yerine getirecektir! Şefaatte bulun, şefaatin kabul edilecektir!' buyuracak. Ben de: 'Ey Rabbim! Ümmetimi, ümmetimi istiyorum!' diyeceğim. Rabbimiz: '(Çabuk onların yanına) git! Kimlerin kalbinde buğday veya arpa danesi kadar iman varsa onları ateşten çıkar!' diyecek. Ben de gidip bunu yapacağım! Sonra Rabbime dönüp hamd ve senalarda bulunacağım, secdeye kapanacağım. Bana, öncekinin aynısı söylenecek. Ben de: 'Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim!' diyeceğim. Bana yine: 'Var, kimlerin kalbinde hardal danesi kadar iman varsa onları da ateşten çıkar!' denilecek. Ben derhal gidip bunu da yapacak ve Rabbimin yanına döneceğim. Önceki yaptığım gibi yapacağım. Bana, evvelki gibi: 'Başını kaldır!' denilecek. Ben de kaldırıp: 'Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim!' diyeceğim. Bana yine: 'Var, kalbinde hardal danesinden daha az miktarda imanı olanları da ateşten çıkar!' denilecek. Ben gidip bunu da yapacağım. Sonra dördüncü sefer Rabbime dönecek; hamd ve senada bulunacağım, sonra secdeye kapanacağım. Bana: 'Ey Muhammed! Başını kaldır ve (dilediğini) söyle, sana kulak verilecektir! Dile, talebin verilecektir! Şefaate et, şefaatin kabul edilecektir!' denilecek. Ben de: 'Ey Rabbim! Bana La ilahe illallah diyenlere şefaate etmem için izin ver!' diyeceğim. Rabbimiz: 'Bu hususta yetkin yok! -veya: Bu hususta sana izin yok!- Lakin izzetim, celalim, kibriyam ve azametim hakkı için la ilahe illallah diyenleri de ateşten çıkaracağım.' buyuracak."^[61]

Mevla bizleri de bu şefaati kazanacaklardan eylesin. Mahrum bırakmasın. (âmin)

4. Zekât

Hız. Peygamber'in (sas) tezkiye görevini nasıl yaptığına dair dördüncü bahis zekâttır. Zekât malum olduğu üzere İslâm'ın beş temel şartından biridir. Sözlükte "artma, arıtma; övgü ve bereket" manalarına gelen zekât, terim

[61] Buhâri, "Tevhid", 51; Müslim, "İman", 84; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIX, 196-198.

olarak Kur'ân'da belirtilen sınıflara sarfedilmek üzere dinen zengin sayılan Müslümanların malından alınan belli payı ifade eder.^[62]

Kur'ân-ı Kerim'de 'zekâ' kelimesi ve çeşitli türevleri; 23'ü Mekki, 36'sı Medenî sûrelerde olmak üzere 58 âyette 59 kez geçmektedir. 'Zekât' şeklinde ise 32 kez geçmektedir. Bu âyetlerden 26'sında zekât, namazla birlikte ve hemen namazdan sonra zikredilmiştir. 32 yerde geçen 'zekât' kavramının ise 13'ü Mekke'de, 19'u ise Medine'de inmiştir.^[63]

Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Peygamber'in (sas) aldığı zekât ile müminleri nasıl arındırdığı şöyle beyan edilir: **“Onların mallarından sadaka^[64] al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir.”**^[65]

Hz. Peygamber (sas) zekâta dair beyanlarda bulunurken: **“Zekât kişinin Müslümanlığının delilidir.”**^[66] diyerek iman-zekât münasebetini, **“Zekât vermek, maldan hiçbir şey eksiltmez...”**^[67] diyerek zekâtın mala bereket kattığını, **“Zekât vermek, suyun ateşi söndürdüğü gibi hataları yok eder...”**^[68] diyerek manevi anlamda kazancını, **“Mallarınızı zekât vererek korumaya alınız.”**^[69] diyerek zekâtın maddi ve manevi bir zırh olduğunu ve **“Allah, zekâtı ancak mallarınızın kalan kısmını temizlemek için farz kıldı...”**^[70] diyerek zekâtın arındırma özelliğini nazarlara vermiştir.

Biraz önce aktardığımız Tevbe Sûresi'nin 103. âyetinin sebab-i nüzûlü olarak gösterilen hadiseyi burada örnek olarak vererek sahâbe dünyasında zekâtla arınmanın ne olduğunu daha iyi anlamış olalım. Ya Yahudi Kurayzaoğulları hadisesinde yaptığından dolayı ya da Tebûk Gazvesi'ne katılmasından dolayı pişman olup kendisini Mescid-i Nebevî'de bulunan bir

[62] Mehmet Erkal, “Zekât” DİA, XLIV, 197.

[63] Abdülbaki, *el-Mu'cemü'l-Müfreh*, s. 406, 407.

[64] Kur'ân-ı Kerim'de belirtilen mali ibadetlerin tümü, 'sadaka' kavramıyla ifade edilmektedir. Sadaka, mali sorumlulukları belirten; *zekât, infak, ihsan, berr, kard, kısme* gibi kavramların hepsini içine alan bir kavramdır.

[65] Tevbe, 9/103.

[66] İbn Mâce, “Tahâret”, 5.

[67] Müslim, “Birr”, 19.

[68] İbn Mâce, “Zühd”, 22; Tirmizi, “Cum'a”, 79; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 51.

[69] Taberâni, *Mu'cemü'l-Kebir*, X, 128.

[70] Ebû Dâvûd, “Zekât”, 32.

direğe bağlayıp tevbe eden Ebû Lübâbe (ra), tevbesinin kabul edildiğine dair müjdeyi alınca değerli bir miktar malını alır, Hz. Peygamber'in (sas) huzuruna gelir ve : “Ey Allah'ın Resûlü! Bu mallar bizi seninle birlikte gazveye çıkmaktan alıkoydu. Bizim için bu malları sadaka olarak al ve dağıt. Bizim mağfired olmamız ve bu günahlarımızdan arınmamız için de dua et!” dedi. Hz. Peygamber (sas): “**Emrolunmadıkça onlardan bir şey alıp da sadaka olarak dağıtmam!**” buyurdu. Bu hadise üzerine âyet nâzil olunca Hz. Peygamber, (sas) o mallardan bir miktarını alıp sadaka olarak dağıttı ve onlara dua etti.^[71]

5. Had

Hz. Peygamber'in (sas) tezkiye görevini nasıl yerine getirdiğine dair söyleyeceğimiz son husus, İslâm Ceza Hukuku'nun önemli bir alanı olan *hadd*dir. Had kavramı, sözlükte masdar olarak “engel olmak, iki şeyin arasını ayırmak”; isim olarak “iki şeyin birbirine karışmasını önleyen şey, bir nesnenin uç ve kenar kısmı, sınır, tanım” gibi anlamlara gelir.^[72] Fıkıhta, Allah hakkı olarak yerine getirilmesi gereken, miktar ve keyfiyeti nasla belirlenmiş cezaî müeyyideleri ifade eder.^[73]

Had kelimesinin çoğulu *hudûd*'dur. Kur'ân-ı Kerîm'de *hudûd* kelimesi 14 yerde geçer; bunların on üçünde Allah'ın koyduğu sınırlar, hükümler ve ölçüler anlamında Allah'a,^[74] birinde ise Allah'ın Resûlü'ne indirdiği vahye^[75] izâfe edilir. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen '*Hudûdullah/Allah'ın sınırları*' ifadelerinden 4'ü, özellikle bazı cezaî müeyyidelere dikkat çektikten sonra yer alır. Bunlardan ilki Bakara Sûresi'nde geçen oruçluya nelerin yasak, nelerin ise yasak olmadığına dair açıklamalar yapıldıktan sonradır. Orada denilir ki: “... **İşte bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. Böylece Allah âyetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar.**”^[76]

[71] Taberî, *Câmi'ul Beyân*, XI, 13; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 179, 180.

[72] İbn Fâris, *Mu'cemü'l-Mekâyisü fi'l-lüğâ*, s. 239; el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 221.

[73] Ali Bardakoğlu, “Had”, *DİA*, XIV, 547.

[74] Abdülbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes*, s. 239, 240.

[75] “*Bedeviler, kâfirlik ve münâfıklık bakımından hem daha şiddetli/beter, hem de Allah'ın Resûlü'ne indirdiği sınırları/kanunları tanımamaya daha yatkındır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.*” Tevbe, 9/97.

[76] Bakara, 2/187.

Nisâ Sûresi'nde ise mirasçılara ait bazı hükümler ve paylar ortaya konduktan sonra denilir ki: **“Kim Allah'a ve Resûlü'ne karşı isyan eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.”**^[77]

Yine Mücâdele Sûresi'nde zihâr ile alakalı açıklamalar ve hükümler nazara verildikten sonra, bu sınırlara riayet edilmesi gerektiği konusunda uyarı şöyle yapılır: **“Buna imkân bulamayan kimse, hanımıyla münasebete girmeden önce art arda iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu (hafifletme); Allah'a ve Resûlü'ne inanmanızdan dolaydır. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır/hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır.”**^[78]

Son olarak Talâk Sûresi'nde boşanma ile alakalı hükümler ortaya konduktan sonra denilir ki: **“...Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir.”**^[79]

Had veya çoğulu olan *hudûd* kavramlarının hadis kitaplarındaki kullarımlarına gelince, çok geniş bir muhtevada ve zenginlikte kullanıldığını görürüz.^[80] Asıl bizim konumuz olan Hz. Peygamber'in tezkiye görevi ile alakalı olarak meseleyi sınırlandırırsak karşımıza çıkacak olan nebevî beyan şudur: **“İslâm'da hadler kefarettir.”**^[81]

Bu temel ilkenin hadis kitaplarında birçok hatırası ve beyanı vardır. Onlardan bir tanesini Ubâde b. Sâmit (ra) bize nakleder. Akabe biatları sırasında Resûlullah (sas) karşısında bulunan ashâbına şöyle buyurmuştur: **“Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacağınıza, hırsızlık yapmayacağınıza, zina etmeyeceğinize, çocuklarınızı açlık endişesiyle öldürmeyeceğinize, bana karşı gelmeyeceğinize, dinin emrettiği konularda bana isyan etmeyeceğinize söz vererek bana biat ediniz. Kim sözünde durursa mükâfatını Allah verecektir. Sizden biriniz yukarıda sayılanlardan herhangi birini işler de cezasını Dünya'da çekerse o ceza işlediği suçun kefaretidir.**

[77] Nisâ, 4/14.

[78] Mücâdele, 58/4.

[79] Talâk, 65/1.

[80] Bkz. Hadis kitaplarının “Hudûd” bölümleri.

[81] Beyhâkî, “Hudûdu'l-Keffare”, 570; Tirmizî, “Hudûd”, 12.

Ahirette ceza çekmez. Kim de bu suçlardan birini işlerde suçu gizli kalıp cezasını Dünya’da çekmezse onun işi Allah’a kalmıştır. Allah dilerse onu affeder dilerse cezalandırır.”^[82]

Hz. Peygamber’in (sas) mübarek ellerinde yetişen sahâbe nesli hadlerin, günahlara kefarete olduğunu çok iyi öğrendikleri için bazen yaptıkları hatalara karşı yüreklerinde derin bir ızdırap duyar, vicdanları onları rahatsız ettikçe rahatsız eder, bunun üzerine Resûlullah’ın (sas) huzuruna gelir ve: *“Tahhirnî Yâ Resûlullah/Beni arındır/temizle Ey Allah’ın Resûlü!”* derlerdi. Sahâbe, Hz. Peygamber’in (sas) tezkiye görevini bildikleri için O’nun (sas) Allah’tan (cc) aldığı yetki ile hüküm ortaya koyacağını çok iyi kavradıkları için böyle davrandılar. Bu konuda birkaç örnek verelim.

Hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığımız Amr b. Semure b. Habîb (ra)^[83] isimli bir sahâbi efendimiz, ismi belirtilmeyen bir kabileye ait bir deveyi çalar. Yaptığı bu hırsızlığı kimseler görmemiştir. Aradan epey bir zaman geçer, bir müddet sonra vicdanı kendisini zorlar ve Efendimiz’in (sas) huzuruna gelerek suçunu itiraf ederek der ki: *“Tahhirnî Yâ Resûlullah!/ Beni arındır/temizle Ey Allah’ın Resûlü!”* Efendimiz (sas) olayı tahkik ettirir, gerçekten söylenen kabilenin devesi çalınmıştır. Bunun üzerine Amr’ın ısrarla had uygulanma talebinin neticesinde Efendimiz (sas) bu sahâbinin sağ elini kestirir. Asıl bundan sonrası çok önemlidir. Sa’lebe isimli zat, Amr’ın elinin kesildiği tabloyu bize aktarırken der ki: *“Amr’ın eli kesilip kolundan koparıldığında ben yanındaydım. O kopan koluna şöyle bir baktı ve dedi ki: “Beni senden temizleyen Rabbime hamd olsun.”*^[84]

Sadece bu örnek bile sahâbenin bu mesele hakkında nasıl bir ufuk kazandıklarını anlamamız açısından yeterlidir. Ancak konu daha iyi anlaşılсын diye bir başka örnek daha verelim. Büreyde b. Husayb (ra) rivayet ediyor, diyor ki: *“Maiz b. Mâlik el-Eslemî zina etmişti. Bir müddet sonra Peygamber’e (sas) gelip: ‘Yâ Resûlullah, beni temizle!’ dedi. Efendimiz (sas): ‘Vah sana! Dön de Allah’tan mağfiret dile, O’na tövbe et!’* buyurdu. Maiz döndü. Fazla uzaklaşmadan tekrar geldi ve: *‘Yâ Resûlullah, beni temizle.’* dedi. Resûlullah (sas) tekrar: *‘Vah sana! Dön de Allah’tan mağfiret dile ve O’na tövbe et!’*

[82] Müslim, “Hudûd”, 10; Dârimî, “Siyer”, 17.

[83] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1137; İbnü’l-Esir, *Usdü’l-Ğabe*, IV, 224, 225.

[84] İbn Mâce, “Hudûd”, 20, 24.

buyurdu. Maiz fazla uzaklaşmadan tekrar geldi ve: 'Yâ Resûlullah, beni temizle' dedi. Peygamber (sas) ona aynı şeyleri söyledi. Dördüncü kez tekrar gelince, Resûlullah (sas): '**Seni hangi hususta temizleyeyim!**' buyurdu. O da: 'Zinadan.' diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (sas) (onun kavmine): '**Bunda delilik var mı?**' diye sordu. Kendilerine onun deli olmadığı haber verildi. Resûlullah (sas) da (orada bulunanlara): '**Şarap içmiş mi?**' diye sordu. Hemen bir adam kalkarak onun ağzını kokladı fakat şarap kokusu bulamadı. Resûlullah (sas) tekrar: '**Sen zina ettin mi?**' diye sordu. Maiz: 'Evet.' cevabını verince Peygamber (sas) de emir buyurdu ve o recm edildi. Onun hakkında insanlar iki gruba ayrılmışlardı. Kimisi: 'Helak oldu. Günahı onu kuşattı!' dedi. Kimisi de: 'Maiz'in tövbesinden daha üstün bir tövbe yoktur. Zira o Peygamber'e geldi. Elini O'nun eline koyup sonra da: 'Beni taşlarla öldür!' diyerek günahını itiraf etti.' dediler. Bu minval üzere iki ya da üç gün durdular. Sonra onlar otururken Resûlullah (sas) gelip onlara selam verdi, (onların yanına) oturdu ve şöyle buyurdu: '**Maiz b. Mâlik için istiğfar edin!**' Onlar da: 'Allah, Maiz b. Mâlik'e mağfiret etsin.' dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sas) de: '**Gerçekten o öyle bir tövbe etti ki bu tövbe bir ümmet arasında taksim edilseydi onlara yeterdi.**' buyurdular."^[85]

Büreyde b. Husayb (ra), Maiz b. Mâlik'in olayına benzer bir olayı daha aktarır. O da Gamidiyeli ya da Cüheyneli kadının recm edilme hadisesidir. O rivayette şöyledir: "Zina eden Gamidiyeli kadın bir müddet sonra Peygamber'e gelmiş ve: 'Yâ Resûlullah, ben zina ettim. Bu sebeple beni temizle!' demişti. Hz. Peygamber (sas) o kadını dinlemek istememiş ve onu geri çevirmişti. Ertesi gün olunca kadın (tekrar gelip): 'Yâ Resûlullah, beni niçin geri çeviriyorsun? Herhalde beni de tıpkı Maiz'i geri çevirdiğin gibi geri çevireceksin. Ancak Allah'a yemin ederim ki ben hamileyim.' demişti. Peygamberimiz de: '**O hâlde, haydi doğuruncaya kadar git!**' buyurmuşlardı. Kadın doğum yapınca çocuğu bir bezin içine sarınmış olarak getirmiş ve: "İşte, onu doğurdu.m" demişti. Peygamber (sas) bu defa da: '**Git de bu çocuğu süttten kesilinceye kadar emzir.**' buyurmuştu. Kadın çocuğu süttten ayırdıktan sonra elinde bir parça ekmek olduğu hâlde getirmiş ve: 'İşte ey Allah'ın Resûlü! Onu süttten kestim, yemek de yemeye başladı.' demişti. Bunun üzerine Peygamber (sas) çocuğu Müslümanlardan birine vermiş, sonra da emir buyurmuş ve kadın

[85] Müslim, "Hudûd", 5.

için göğsüne kadar bir çukur kazılmıştı. Ve orada bulunanlara (bir daha) emir buyurmuş, onlar da onu recm etmişlerdi. Hâlid b. Velîd elinde bir taşla ona doğru yönelip taşı kadının başına atmış ve kadının kanı da Hâlid'in yüzüne sıçramıştı. Bunun üzerine Hâlid de ona çirkin söz söylemişti. Hz. Peygamber onun kadına söylediği o çirkin sözleri duyunca: **'Ey Hâlid! Yavaş ol. Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki bu kadın öyle bir tövbe etti ki o tövbe-yi, haksız yere fazladan vergi alan zalim bir tahsildâr yapsaydı mutlaka mağfiret olunurdu.'** buyurmuşlardı. Sonra (kadının hazırlanmasını) emir buyurdu. Onun cenaze namazını kıldı ve kadın defnedildi."^[86]

İşte bu örnekler üzerinden görüldüğü üzere sahâbe had ile temizleneceği, günahlarının kefareti ödeyeceği bilinci ile Hz. Peygamber'in (sas) huzuru-na gelir ve O'ndan böyle bir talepte bulunurlardı. Burada şu hususu hatırlata-rak bu son bahsi bitirmiş olalım.

Efendimiz'in (sas) o gün ilk muhataplara söylediği her öğüt, dile getirdiği her istiğfar, Rabbe yakarışının bir ifadesi olan her dua, onlardan kabul ettiği her zekât ve sadaka, işledikleri suçların karşılığı olarak uyguladığı her had bu-gün bizler içinde geçerlidir ve Efendimiz'in (sas) tezkiye görevinin bir ifadesi olarak canlılığını muhafaza etmektedir. Bize düşen bu nebevî mirası doğru anlayıp onun gereklerini yerine getirmektir.

[86] Müslim, "Hudûd", 5; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 24.

DÂRÜ'L-ERKAM

- ❖ Hz. Peygamber'in (sas) tezkiye görevi nasıl anlaşılmalıdır?
- ❖ Hz. Peygamber (sas) neleri tezkiye etmiştir?
- ❖ Hz. Peygamber (sas) tezkiye vazifesini nasıl yerine getirmiştir?
- ❖ Tevhid; nasıl şirk ve şirkin bulaştığı alanları tezkiye eder?
- ❖ Hz. Peygamber'in (sas) tezkiye görevinin bize bakan yönleri hakkında neler söylenebilir?

SUFFA

- ❖ Hz. Peygamber'in (sas) tezkiye vazifesini iyice anlamalı, O'nun nasıl varlık âlemini tevhid ile şirkten arındırdığını kavramalı ve hayatın tamamına tevhid hakikatini ulaştırmalısın.
- ❖ Hz. Peygamber'in (sas) tezkiye vazifesini iyice öğrenmeli, O'nun nasıl nefisleri iman ile hastalıklardan arındırdığını kavramalı ve tüm manevi hastalıkların tedavisini o nebevî mesajlarda aramalısın.
- ❖ Hz. Peygamber'in (sas) tezkiye vazifesini iyice bellemeli, O'nun nasıl kalpleri takva ile her türlü kirlere arındırdığını kavramalı ve takva elbisesini kuşanarak temiz kalmanın mücadelesini ortaya koymalısın.
- ❖ Hz. Peygamber'in (sas) tezkiye vazifesini iyice bilmeli, O'nun nasıl akılları ikna ile şüphelerden arındırdığını kavramalı, duygu-düşünce ve eylem sahasında saffeti bu nebevî mirastan öğreneceğini unutmamalısın.
- ❖ Hz. Peygamber'in (sas) tezkiye vazifesini iyice zihinlere nakşetmeli, O'nun nasıl hayatı ibadet ile gayesizlikten arındırdığını kavramalı, en güzel örnek olan o bereketli hayattan her daim hayatına izler taşımalısın.